

L.M. Dessens-Alberts
Secretaris RvK Arnhem
Mendelssohnlaan 13
6815 ET Arnhem
tel: 026-4435372
e-mail: dessens@planet.nl

DE ONDERTEKENING VAN HET HANDVEST VOOR COMPASSIE

1.

De aanleiding voor deze nota

In het voorjaar van 2012 heeft de Werkgroep Arnhem City for Compassion aan het college van Burgemeester en Wethouders gevraagd het Handvest voor Compassie mede te ondertekenen. In een brief van 17 april werd aan de Werkgroep geantwoord dat het college niet op dit voorstel wilde ingaan, waarbij als motivering werd gegeven dat het college "...van mening (is) dat de burgemeester als ambtsdrager van een (per definitie) seculiere overheid geen handtekening kan zetten onder een Handvest dat is gegrond in interreligieuze en oecumenische samenwerking".

Op maandag 27 augustus werd, in het kader van Politieke Maandag, door mevrouw Lambrechtsen gevraagd of het gemeentebestuur het Handvest voor Compassie wilde ondertekenen. Raadslid mevrouw Louwers vroeg daarop het college een mondelinge reactie te geven, maar dit werd niet gedaan.

In een brief d.d. 3 september 2012 is door zes fracties uit de Raad gezamenlijk op de kwestie teruggekomen; het uitblijven van een antwoord achtten zij in strijd met de informatieplicht van het college.

In een brief aan de Raad, gedateerd 6 november 2012, werd door het college meegedeeld dat men niet op de weigering wenste terug te komen. De gegeven motivering stelt dat de Nederlandse Grondwet een scheiding van staat en kerk voorschrijft, en wijst verder terug naar de brief van 17 april.

Met name op deze motiveringen willen wij in de hier volgende notities ingaan. Ons betoog geeft als eerste onderdeel (punt 2) een korte analyse van de bestuursrechtelijke situatie in ons land, en dit wordt gevolgd door commentaar op de kwestie van de handtekening (punt 3).

Voor de goede orde twee algemene opmerkingen. Onze tekst spreekt over zowel 'kerk' als over 'levensbeschouwelijke groepering'; ze slaan beiden op de veelkleurige vormen van levensovertuiging die onze samenleving kent. De term 'staat' verwijst naar zowel de nationale als de lokale civiele samenleving; uit de context zal duidelijk zijn wat wordt bedoeld.

2.

Algemene notities over 'Kerk en Staat'

A. Gezien vanuit de civiele samenleving

In de Nederlandse Grondwet komen de uitdrukking 'scheiding van kerk en staat' of formules met een soortgelijke inhoud niet voor. Daaruit mag men afleiden dat zo'n scheiding geen constituerend element of principe is in ons staatsbestel, en dat bij discussies over bijvoorbeeld het plaatsen van een handtekening geen beroep op de Grondwet kan worden gedaan.

Bij de jongste herziening van de Grondwet, in 1983, zijn vroegere bepalingen die uitdrukkelijk over kerkgenootschappen handelden, vervallen.

Tijdens de kamerdiscussies over de financiële verhouding tussen de civiele overheid en kerkgenootschappen, in 1982-1983, is van regeringszijde de volgende 'werkdefinitie' over de scheiding van kerk en staat ingebracht:

(Scheiding van kerk en staat) houdt in dat staat en kerken als zelfstandige lichamen functioneren. Kerken en andere godvruchtige genootschappen bepalen zelfstandig hun bestuurlijke organisatie, kiezen zelfstandig hun functionarissen en belijden vrijelijk hun godsdienst of levensovertuiging. De staat heeft de zelfstandigheid van kerken en andere geestelijke genootschappen te eerbiedigen. (Zie: Memorie van antwoord, Kamerstukken II, 1982-1983, 17642 nr.9).

Staatsrecht deskundige E.Hirsch Ballin vindt dit een 'alleszins bevredigende' formule.

Toch heeft het zin nog even verder naar de Grondwet te kijken.

Artikel 1 van onze Grondwet luidt als volgt:

Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Deze tekst presenteert uitdrukkelijk een fundamentele sociaal-ethische keuze en oriëntatie van onze Nederlandse samenleving: we behandelen iedereen gelijk en we discrimineren niet. De civiele overheid heeft als taak toe te zien op de concrete toepassing van dit principe, en zelf het goede voorbeeld te geven. Nederlandse burgers – individueel of collectief – kunnen zich er op beroepen. Dit algemene principe geldt onverkort voor godsdiensten en andere levensbeschouwelijke groeperingen, maar zegt niets specifiek over de verhouding tussen staat en kerk.

Artikel 6 lid 1 van onze Grondwet luidt:

Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet.

Dit artikel concretiseert artikel 1 voor het specifieke terrein van godsdienst en levensovertuiging, maar het zegt niets over een structurele relatie – of het ontbreken daarvan – tussen civiele overheid en levensbeschouwelijke groeperingen.

Maar deze uitdrukkelijk beleden vrijheid van godsdienst is in onze Nederlandse samenleving niet onbepaald, en dit wordt aangegeven in de zinsnede 'behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet'. Iedereen dient zich te houden aan alle door de civiele bestuurders op democratische wijze vastgestelde en toegepaste wetten.

De staat heeft dus, als beschermer van ‘nationale waarden’, een toezichhoudende taak en een ‘recht van bemoeienis’ ten aanzien van levensbeschouwelijke groeperingen. Zij kan verboden en verplichtingen opleggen, bijvoorbeeld omtrent de rechtspraak, belastingheffing, onverdoofd slachten en de brandveiligheid van gebouwen. In de praktijk van de Nederlandse samenleving is er dus geen absolute scheiding van staat en kerk.

NB.

De tweede paragraaf van artikel 6 kan hier buiten beschouwing blijven: zij geeft enige concretisering (gezondheidsbescherming, openbare orde), maar bevat geen principiële bepalingen over een structurele relatie tussen staat en kerk. Ook artikel 24, over (de vrijheid van) onderwijs, formuleert geen structurele relatie, maar het claimt wel enige overheidsbemoeienis met praktische zaken zoals financiering en eisen van deugdelijkheid.

B. Gezien vanuit levensbeschouwing

Anderzijds bemoeien ‘gelovige’ mensen en hun groeperingen zich ook met de gang van zaken in het publieke bestel. Dit vloeit voort uit de medeverantwoordelijkheid die met ieders staatsburgerschap is gegeven, en met name ook uit het feit dat dergelijke personen en groepen vanuit hun geloofsovertuigingen tot inzichten en activiteiten komen met betrekking tot de waardenbeleving en het functioneren van het publieke bestel. Dit ‘recht van bemoeienis’ uit zich bijvoorbeeld in het vormen van politieke partijen op levensbeschouwelijke grondslag, in het stemgedrag bij verkiezingen en referenda, en in het zelf opzetten of ondersteunen van initiatieven op het terrein van maatschappelijke dienstbetoon.

C. Samengevat

De civiele samenleving en levensbeschouwing zijn geen twee volstrekt gescheiden werelden, ze lopen in elkaar over en beïnvloeden elkaar.

In ons nationale bestel, en dus ook op lokaal niveau, is de uitdrukking ‘scheiding van kerk en staat’ slechts bruikbaar voor zover het de organisatorische afbakening van enkele ‘eigen terreinen’ betreft.

Een ‘secularisme’ dat streeft naar een puur ‘godsdienstvrije’ civiele samenleving miskent de werkelijkheid waarin levensbeschouwingen in feite een plaats hebben en een rol spelen. De stelling dat de civiele overheid ‘per definitie’ seculier is, is op zich juist, maar raakt niet de concrete werkelijkheid waarin civiel en religieus elkaar dagelijks ontmoeten en tot een vruchtbare onderlinge balans moeten zien te geraken.

3.

De ondertekening van het Handvest voor Compassie

Niemand is tegen compassie in het algemeen of tegen het uitroepen van een stad tot Compassionate City: een stedelijke samenleving waarin mensen elkaar zien staan en medeleven en medelijden tonen, waarin medemenselijkheid als een leidend maatschappelijk-ethisch ideaal geldt.

Bij de campagne om tot aanvaarding van het Handvest te komen spelen religieuze groeperingen duidelijk een actieve rol. Kennelijk beluisteren zij in het compassie-concept

geluiden die ze ook kennen als onderdelen van hun eigen levensbeschouwelijke overtuigingen.

Maar compassie is geen specifiek religie-gebonden concept, het past in zowel een seculiere als een levensbeschouwelijke context. De Arnhemse groeperingen die op 21 september 2012 via hun 'ambassadeurs' het Handvest hebben ondertekend vertonen dan ook een bonte variatie: sommige groepen hebben een expliciet levensbeschouwelijke karakteristiek, andere zijn 'levensbeschouwelijk neutraal'. Wat hen samenbrengt rondom het compassie-project is een gezamenlijke intuïtie dat het groeien naar een compassionate city een nastrevenswaardig ideaal is. Het Handvest voor Compassie blijkt dus gegrond in een breed en gevarieerd maatschappelijk veld.

In onze stad is nu de merkwaardige situatie ontstaan dat de civiele overheid de idealen van de compassie-beweging wel van harte onderschrijft, maar niet de logisch volgende stap wil zetten, de medeondertekening van het Handvest. Onze lokale civiele overheid heeft dus iets uit te leggen, te meer omdat in diverse andere gemeenten wél ondertekend is.

Bij de Arnhemse 'weigering' zijn twee redenen aangevoerd:

- + Er wordt verwezen naar een in de Nederlandse Grondwet vastgelegd principe van de scheiding van staat en kerk. Hierboven (punt 2) is reeds aangegeven dat zo'n beroep niet ter zake is.

- + Het Handvest zou "gegrond zijn in interreligieuze en oecumenische samenwerking" [citaat uit de brief van 6 november], zodat niet meer van een levensbeschouwelijk 'neutraal' gebeuren sprake is. De civiele overheid zou zich door het plaatsen van een handtekening committeren aan dat levensbeschouwelijke accent. Kennelijk wordt daarbij gedoeld op de kerkdienst die op zondag 16 september werd gehouden in de Eusebiuskerk. Die dienst had inderdaad een duidelijk 'kerkelijk' karakter, en men kan zich voorstellen dat dit voor de burgemeester een reden was om niet aanwezig te zijn bij deze activiteit rond Compassie – hoewel de dienst als herdenking van de Slag om Arnhem en als overdracht van het Cross of Nails duidelijk breder maatschappelijk georiënteerd was en aanwezigheid juist wél voor de hand had gelegen.

Bovendien: de ondertekening van het Handvest vond niet plaats tijdens die dienst op 16 september, maar op 21 september, op een andere locatie en in een sfeer waarin levensbeschouwelijke motiveringen niet expliciet meespeelden. Ondertekening van het Handvest door een vertegenwoordiging van het civiele stadsbestuur zou daarin uitstekend gepast hebben, en zeker geen aanleiding tot misverstanden hebben gegeven.

De civiele overheid van onze stad heeft vanuit een soort koudwatervrees een kans gemist om te laten zien dat elke bijdrage aan het leefklimaat in onze stad, door wie dan ook geleverd en hoe dan ook gemotiveerd, welkom is.

Indien de Raad van de Gemeente Arnhem of het College van Burgemeester en Wethouders in onze tekst een aanleiding zien om op de kwestie terug te komen, worden wij daarover graag geïnformeerd.

Maar in ieder geval hopen wij dat bij latere soortgelijke kwesties geen niet-steekhoudende argumenten worden aangedragen.

Raad van Kerken Arnhem, maart 2013.